



ARIANIE

BRACIA POLSCY (arianie).

„Spór o dogmat o Trójcy Świętej, zapoczątkowany w IV w. przez Ariusza, odżył na nowo w 1553 r. , kiedy kalwińscy fanatycy w Genewie spalili na stosie Michała Serveta, hiszpańskiego teologa-antytrynitarza. W 1556 r. doszło do otwartej walki frakcyjnej w obozie polskich kalwinów na synodzie w Seceminie, na którym z poglądami antytrynitarzowymi wystąpił Piotr z Goniądza. Studiując na uniwersytecie w Padwie zapoznał się z doktryną Serveta, a po powrocie do Polski przyłączył się do środowiska kalwińskiego. Jego antytrynitarne poglądy nie znalazły zrozumienia wśród zwolenników nauki Kalwina w Polsce. Okoliczności sprzyjające przyjęciu ich zaistniały dopiero w latach 1560-1561 w wyniku sporu wywołanego przez Franciszka Stankara z Montui (profesora hebrajskiego na Akademii Krakowskiej), dotyczącego pośrednictwa Chrystusa między Bogiem a ludźmi oraz zależności między Osobami Trójcy Świętej. W 1562 r. pojawił się w kręgach różnowierczych w Polsce Giorgio Blandrata (Biandrata) z Piemontu. Pozyskał on małopolskich kalwinów udowadniając, że spór można rozstrzygnąć jedynie wówczas, gdy odrzuci się przeszarżowaną scholastyczną definicję dogmatu Trójcy Świętej. Zamiast dotychczasowych sformułowań sugerował powrót do swojskiej interpretowanej terminologii św. Pawła, który pisze o wierze w jednego Boga, w jednego Jezusa Chrystusa i w Jednego Ducha Świętego bez zbędnych spekulacji na temat ich wzajemnego stosunku. Tę sugestię przyjęli niektórzy ministrowie kalwińscy z Grzegorzem Pawłem z Brzezin na czele. Powstało wtedy nowe antytrynitarne ugrupowanie religijne o coraz wyraźniejszym zabarwieniu unitarnym, zwane zбором mniejszym w odróżnieniu od kalwińskiego zboru większego. Jego członków współcześni nazywali arianami, oni sami zaś nazywali się Braciami Polskimi.

Ruch Braci Polskich także nie odznaczał się jednolitością poglądów. Już od 1565r. Grzegorz Paweł z Brzezin i jego najbardziej radykalni zwolennicy przyjmowali, że istnieje tylko jeden Bóg Ojciec (unitarianizm), że Chrystus był człowiekiem podniesionym do rangi bóstwa

dopiero po zmartwychwstaniu i że Duch Święty jest tylko mocą Bożą daną ludziom przez Boga. Naukę tę przyjęła w 1567 r. większość Braci Polskich. . .

W związku ze zwycięstwem unitarian coraz bardziej zaczęła dochodzić do głosu wśród Braci Polskich anabaptyzm, kładący większy nacisk na etyczną stronę religijności. Wyłonił się też plebejski nurt Braci Polskich, którego przedstawiciele żądali np. zniesienia pańszczyzny i poddaństwa chłopów oraz głosili obowiązek pracy na własne utrzymanie. Założone w 1567 r. miasto Raków miało się stać wzorcową gminą Braci Polskich. . .

Raków, zwłaszcza w pierwszej połowie XVII w. , stał się głównym ośrodkiem socynianizmu w Europie: powstała tu drukarnia (1600) oraz akademia (1602), ściągająca studentów i wolnomyślicieli religijnych z całego kontynentu. Decyzją sejmu zostały zamknięte jednak już w 1638 r. pod pretekstem profanacji przez studentów przydrożnego krzyża. Za swoje radykalne poglądy i propagowanie tolerancji religijnej Bracia Polscy byli zwalczani zarówno przez katolików, jak i przez protestantów, a powszechną niechęć do nich wzmogło jeszcze nierozważne zaangażowanie się członków ruchu po stronie wrogów Rzeczypospolitej w czasie wojny polsko-szwedzkiej w latach 1655-1660. To przesądziło o ich dalszym losie. Sejm zebrany w 1658 r. podjął uchwałę nakazującą członkom sekty, pod groźbą kary śmierci, w ciągu trzech lat albo opuścić Polskę, albo przejść na katolicyzm. Część połączyła się z Kościołem, część zaś opuściła kraj, udając się m. in. do Holandii, gdzie powstała słynna Bibliotheca Fratrum Polonorum. Bracia Polscy wymarli na obczyźnie, a doktrynę socyniańską przejęli unitarianie angielscy i amerykańscy.

Po drugiej wojnie światowej odbudowany został polski ruch socyniański pod nazwą - Jednota Braci Polskich”.

Redakcja
R-
„Straż”

Słowniki Encyklopedyczne „Książnicy”

Herve Masson - Katowice 1993. str. 67-68; 94-95.